

13. OECD (2018), *Tax Policy Reforms 2018: OECD and Selected Partner Economies*, OECD Publishing, Paris. URL: <https://dx.doi.org/10.1787/9789264304468-en>.
14. TAX AND DEVELOPMENT. URL: www.oecd.org/tax/tax-global/taxanddevelopment.htm
15. Tax Capacity and Growth: Is there a Tipping Point? V. Gaspar, L.Jaramillo and P.Wingender. WP/16/234, November 2016. Fiscal Affairs Department; IMF Working Paper
16. OECD (2010), *Tax Policy Reform and Economic Growth*, OECD Tax Policy Studies, No. 20, OECD Publishing, Paris. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264091085-en>
17. Луніна І.О., Білоусова О.С. Реформування податку на прибуток у контексті забезпечення стійкості державних фінансів. Економіка України. 2018. № 7 (680). С. 46-58.
18. Капітальні інвестиції за 2018 р. Впровадження інновацій на промислових підприємствах. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
19. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. № 142-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80>
20. OECD (2013), *Supporting Investment in Knowledge Capital, Growth and Innovation*, OECD Publishing, Paris. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264193307-en>
21. Framework for State aid for research and development and innovation (2014). Official Journal. С. 198. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2014:198:TOC>

Бондарук Ігор Сергійович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу та управління бізнесом,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини;
Усенко Дмитро Володимирович,
магістрант,
спеціальність «Фінанси банківська справа та страхування»,
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ

Для більшості країн світу постійне накопичення державного боргу вважається передумовою нестабільності. Проблеми державного боргу широко обговорюються серед політичних і громадських діячів, в пресі й на телебаченні. Фінансова наука вивчає проблеми державного боргу з того часу, як борги почали зростати швидкими темпами і виникла необхідність вирішення практичних питань їх погашення [1, с. 30]. Однак ці уряди неохоче відмовляються від запозичень як джерела фінансування, особливо в часи надзвичайно високого попиту на державні витрати (війни, стихійні лиха, економічні кризи). Залучення

державного боргу, з одного боку, є небезпекою, яка збільшується внаслідок надмірного використання переваг боргу, з іншого боку, вимагає постійної розсудливості при використанні цього інструменту фінансової політики.

Останнім часом збільшення державного боргу (з ряду об'єктивних та суб'єктивних причин) стало важливою дестабілізуючою проблемою для України. Проблема управління державним боргом є однією з ключових у розробці стратегії розвитку держави. Він є невід'ємною частиною економічної безпеки держави і прямо чи опосередковано впливає на більшість соціально-економічних процесів у сучасних країнах.

Тому визначення проблем державного боргу є актуальним для сучасної економічної науки.

Проблеми державного боргу притаманні багатьом країнам, у тому числі світовим економічним лідерам. Державний борг – це вся сума випущених і непогашених боргових зобов'язань держави (як внутрішніх, так і зовнішніх), включаючи видані гарантії за кредитами, що надаються іноземним позичальникам, місцевим органам влади, державним підприємствам [3, с. 30]. У лютому цього року борг США виріс до рекордних рівнів, досягнувши 22 трлн дол. США вперше в історії. Зростають також витрати на обслуговування державного боргу, які стають все більшим тягарем для бюджету США. Загальноприйнятим є той факт, що збільшення витрат на обслуговування державного боргу стало однією з причин того, що ФРС відмовилася підвищувати свою ключову ставку (зазвичай існує залежність між ставкою Федеральної резервної системи та ставкою облігацій уряду США). Не виключено, що з цієї причини ФРС може врешті повернутися до політики зниження процентних ставок.

У період низьких ставок (2008-2016 рр.) річна вартість обслуговування державного боргу США становила 200-300 мільярдів доларів. Але після того, як ФРС підвищила ставку в кілька разів, довівши її до рівня 2,25-2,5%, витрати на обслуговування почали наблизитися до 500 мільярдів доларів. Збільшення витрат на обслуговування державного боргу збільшує розмір обов'язкових платежів до бюджету та зменшує фінансування частини так званих «довільних платежів», які можна витратити на економічний розвиток. Певним чином подібні відносини спрацьовують і у ситуації з державним боргом України та його впливом на економічний розвиток країни.

Високий державний борг не є американським чи українським явищем. Державний борг підрозділяється на зовнішній і внутрішній. Зовнішній державний борг виникає у зв'язку із залученням державою зовнішніх позик [3, с. 30]. Станом на кінець 2018 року світовий борг досяг 66 трлн дол., що майже вдвічі перевищує показник 2007 р. І еквівалентно 80% світового ВВП. Судячи лише з цього критерію, ситуація в нашій країні не така вже й погана - за даними Міністерства фінансів, відношення рівня державного боргу до ВВП у 2018 році зменшилося до 62,7% з 71,8% у 2017 р. Наприклад, у США минулого року це співвідношення становило 105%. Однак сума державного боргу України за минулий рік зросла до 78,32 мільярда доларів з 76,31 мільярда доларів у 2017 році.

Понад 50% державного боргу США зосереджено у ФРС та урядових установах. У нас схожа ситуація – близько 45% гривневих облігацій, номінованих

в державному боргу України, перебувають на балансі НБУ. Приблизно така ж сума є на балансі банків, значна частина яких – у державних банках. Можливість рефінансування цих облігацій є (але питання про ціну). У Сполучених Штатах валюта державного боргу така ж, як і у казначейства США. Ми маємо приблизно дві третини державного боргу, вираженого в іноземній валюті.

Проблема боргу багатогранна, універсальних рецептів її вирішення немає. Ситуацію можна вирішити за допомогою обмеженої кількості варіантів. Можна надрукувати багато грошей і спровокувати інфляцію, що нам не підходить. Можна замовчувати, але ця опція не для нас. Найкращим варіантом є українські винахідники та інженери розробити та впровадити у виробництво нові інноваційні товари з високою доданою вартістю, які створять нові ринки, на яких буде домінувати українська продукція. Тоді бюджет буде набагато більш здатним погасити борг, а потреби в запозиченнях будуть значно нижчими. На жаль, ми ще не знаємо передумов для реалізації цього сценарію. Тому складний еволюційний шлях видається справжнім.

По-перше, необхідно продовжувати співпрацю з МВФ та іншими офіційними кредиторами України для погашення пікових платежів за валютною частиною державного боргу. І ніде правди, діти, у вітчизняній практиці стало правилом розпочати та довести реформу під тиском МВФ.

По-друге, нам доведеться брати позики на ринках. Можливо, припинення підвищення курсу ФРС зробить його більш прийнятним.

По-третє, цифри є дуже важливими, але борг є структурною невідповідністю між входом і виходом. Тому важлива правильна траєкторія навантаження на борг. Отже, після виправлення найгострішої фази проблем із державним боргом, якщо ми не хочемо його повторювати, ми не уникнемо фіскальної консолідації та переходу до бюджету без дефіциту (краще до профіцитного).

У зв'язку з цим важливо зберегти чітку позицію щодо незалежності НБУ. Як би це не було, принципи незалежності НБУ, ймовірно, стануть відправною точкою для поширення паніки та втечі капіталу. Порушення зобов'язання НБУ щодо незалежності, одного з наріжних каменів програм МВФ, буде розглядатися як сигнал можливого припинення співпраці з МВФ.

Для підвищення ефективності боргової політики дослідники рекомендують вжити наступні заходи:

1. Забезпечення подальшого виконання заходів програми в рамках Механізму розширеного фінансування (EFF) України Міжнародним валютним фондом та зміцнення співпраці з іншими міжнародними фінансовими організаціями та інститутами.

2. Удосконалення боргової політики України та перехід до стратегічного управління державним боргом.

3. Законодавча консолідація та реалізація середньострокової стратегії бюджетного планування та прогнозування.

4. Посилення регулювання державного боргу в частині оптимізації співвідношення обсягу, структури, вартості та джерел його погашення шляхом законодавчого забезпечення еквівалентності фіскальних змін та впровадження боргових фіскальних правил як факторів оптимізації державних запозичень,

зокрема, підтримання балансу в емісійній діяльності та заборгованості зі збору та збільшення витрат на його обслуговування.

5. Інтенсифікація розвитку внутрішнього фінансового ринку як елемента інтегрованої фінансової системи та зниження витрат на державні запозичення.

6. Підвищення якості середньострокового економічного прогнозування та планування. Результати дослідження говорять про те, що стабілізація ситуації у сфері державного боргу та підвищення рівня боргової безпеки вимагає насамперед вдосконалення боргової політики України. Формулюючи середньострокову бюджетну стратегію, урядовці повинні мати на увазі, що державний борг повинен використовуватися насамперед для стабілізаційних цілей, тобто в часи великої економічної кризи, воєн та політичних дисбалансів, щоб забезпечити якнайменше падіння наявного доходу.

У відносно спокійні часи, коли ВВП зростає як неявна база оподаткування, не має сенсу залучати кредити, якими б сприятливими вони не були. Кожну позику в майбутньому доведеться погашати, тому відмова від додаткових запозичень допоможе зменшити податковий тягар у майбутньому. Крім стійкого рівня державного боргу, важлива також частка зовнішнього боргу в ньому.

Сьогодні рівень державного боргу в Україні щодо ВВП є критичним, що вимагає зменшення складової зовнішньої заборгованості. Для економічної безпеки країни найкраще, коли вона вдається до внутрішніх запозичень і не так сильно залежить від зовнішніх кредиторів. Для зменшення дефіциту державного бюджету в умовах військової агресії та необхідності фінансування витрат на відновлення інфраструктури Донбасу, збільшення видатків бюджету на фінансування потреб внутрішньо переміщених осіб необхідно забезпечити ефективне функціонування електронної інформаційної системи електронної перевірки та моніторингу отримувачів соціальних виплат, пенсій та пенсій. Ключовою умовою підтримки платоспроможності держави є збереження рівня державного боргу України в безпечних межах (не більше 35% ВВП), що вимагає посилення регулювання державного боргу в частині оптимізації його обсягу, структури, вартості тощо.

Таким чином, можна зробити висновок, що позики, отримані від України в останні роки від іноземних інвесторів, були більш спрямовані на фінансову стабілізацію країни під час політичної та соціально-економічної кризи, а не на економічний розвиток загалом. Метою боргової політики України найближчим часом має бути залучення фінансових ресурсів для реалізації програм, пов'язаних саме з розвитком країни.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С., Бондарук О. С. Боргове навантаження на державний бюджет. Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 березня 2018 року). К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2018. С. 13-16.

2. Аналітичні матеріали щодо державного боргу України за 2010-2018 рр./ Міністерство фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/>.

3. Бондарук Т. Г., Бондарук О. С., Мельничук Н. Ю. Державний борг України та видатки бюджету на його обслуговування // Статистика України. 2018. № 1. С. 30–39.

4. Аналітично-статистичні матеріали про стан платіжного балансу та зовнішнього боргу України за 2010-2018 рр. URL: http://www.bank.gov.ua/Publication/Of_vydan.htm.

5. Довідка щодо державного та гарантованого державою боргу за 2008–2018 рр. URL: <http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish>.

6. Офіційний сайт Державної казначейської служби України URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>

7. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/>.

***Бондарук Таїсія Григорівна,**
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи і страхування;
Бондарук Олег Сергійович,
кандидат економічних наук,
науковий співробітник науково-дослідного центру,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА ЯК ФАКТОР СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Останні політичні та економічні події стали тими деструктивними факторами, що порушили стабільність стратегічного розвитку України загалом та її фінансової системи зокрема. Оскільки бюджетна система є віддзеркаленням соціально-економічних процесів у державі, прогнозування показників стану бюджетної системи має високий рівень невизначеності що перешкоджає здійсненню прогресивних зрушень в економіці та призводить до необхідності розробки якісних важелів гарантування бюджетної безпеки.

Дослідження особливостей розвитку бюджетної системи України в контексті забезпечення бюджетної безпеки на сучасному етапі реалізації реформ набуває актуальності, оскільки її гарантування є одним з ключових завдань держави при реалізації бюджетної політики, яка б забезпечувала цілі соціально-економічного розвитку держави і відповідала національним інтересам. Важливість проблем, пов'язаних з бюджетною безпекою, яка є необхідною умовою забезпечення позитивних зрушень у національній економіці, та з особливостями впливу бюджетних елементів на підвищення ефективності механізмів економічної безпеки держави, обумовлює актуальність теми дослідження.

Бюджетна безпека як вагомий фактор стратегічного розвитку держави є одним із визначальних критеріїв ефективності бюджетної політики. Бюджетна безпека виражає здатність держави за допомогою бюджетних важелів виконувати її функції та завдання з урахуванням індивідуальних, корпоративних та суспільних інтересів [1]. Відтак, забезпечення бюджетної безпеки держави є складовою системи завдань